

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde defter tutma geleneği XV. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Osmanlı arşivinde bulunan Divân-ı Hümâyûn kataloğundaki defterler, şüphesiz araştırmacılar için büyük önem arz etmektedir. Bu defter serilerinden birisi de kalebend defterleridir. Kalebend defterleri, Divân-ı Hümâyûn'dan verilen cezaların kaydının tutulduğu defterlerdir. Bu defterler, başlangıç olarak XVII. yüzyılda tutulmaya başlanmış olup, XVIII. yüzyıldan itibaren de yaygınlaşmıştır. Kalebend, sürgün, kürek, palankabend, prangabendlik gibi cezalara çarptırılan suçlular bu defterlere kaydedilmekteydi. Bu defterler sayesinde suçluların hangi sosyal tabakaya ait olduğu ve suç-ceza bilgilerine ulaşılabilmektedir. Bölgede bulunan devlet görevlilerinin kimler olduğu, bunların merkezden nasıl gönderildiği yine bu defterler vasıtasıyla öğrenilebilmektedir. Osmanlı Devleti, cezaları uygularken örfi ve şer'i hukuk siteminden faydalanmıştır. Örfi hukuk, kaynağını padişahın iradesinden bu kurallar zaman içerisinde belli bir toplama ulaşıncaya örfi hukuk adıyla anılmıştır. Buradaki örfi hukuk, devlet tarafından konulan hukuk anlamına gelmektedir. Şer'i hukuk ise kaynağını fıkıhtan almaktadır. Osmanlı ceza hukuku denildiği zaman, sadece şer'i ve örfi değil bu iki yapının bütünü anlaşılmaktadır. Devlet, bu iki yapının bir bütün içerisinde uygulanmasına ayrı bir önem vermiştir. Kanunnâme metinlerinde, kadıların şer'i davalar için fıkıh kitaplarına, örfi davalar için ise kanunnamelere müracaat etmesi belirtilmektedir. Osmanlı hukuk literatüründe cezalar, had, kısas ve ta'zir olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır. İncelediğimiz defter içerisinde yer alan kalebend, nefy (sürgün), manastır-bend ve kürek cezaları tâ'zir cezaları kapsamında değerlendirilmektedir. Ta'zir cezaları, uygulanması yöneticilerin takdirine bırakılan cezalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Had ve kısas gurubunda yer alan suçların unsurlarında ve ispat şartlarında herhangi bir eksiklik olması halinde ise bu suçlar tâ'zir cezası kapsamında değerlendirilmekteydi. Cezaî yargılama yetkisi Kadı tarafından yapılırken, cezanın uygulanması ise ehl-i örf'e aittir. Suçluların yargılanması sırasında, bu iki yetki alanına titizlikle riayet edilmiştir. Tâ'zir suç ve cezalarının Kadı'nın yetkisine bırakılmayıp, kanunnâmeler halinde düzenlenmesi Osmanlı ceza hukukunun karakteristik özelliklerindedir. Kanunnâmelerin hazırlanış amaçlarından birisi de reayayı, idarecilerin zulmünden kurtarmak olduğu belirtilmektedir. Cezaların şer'i olması halinde ehl-i örf bu cezaları uygulamak zorundaydı. Bu cezalarla ilgili idareci kesimin herhangi bir tasarruf yetkisi bulunmamaktadır. Ancak ceza, örfi ise bu durumda ehl-i örfün takdir yetkisi kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti, hüküm sürdüğü coğrafyada halkın huzur ve güvenliğini sağlamak amacıyla bu kanunnamelere faydalanılmıştır. Bu kanunnamelere uymayanlar ise cezalandırılmıştır. Bu cezaların uygulanmasındaki temel amaç, kamu düzenini bozan şahısların tehlikesiz hale gelmesini sağlayarak, kamu yönetimini yeniden tesis etmektir. Kalebend defterlerinde yer alan suç fiillerine yönelik verilen cezalarda belli bir ceza süresi söz konusu olmadığından, ıslah-ı nefis ibaresi çerçevesinde cezalar sonlandırılmıştır. Devlet, suç işleyen şahısları denetim mekanizması altında tutarak terbiye etmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, 1830-1834 yılları arasında tutulan 39 numaralı kalebend defteri içerisinde yer alan suç ve ceza türlerini saptayarak, suçluların tahliye ediliş sürecini değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Suç, Ceza, Kalebend, Sürgün, Kürek Cezası.

*Doktora Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, TÜRKİYE, E-Posta: dogancuma@outlook.com.tr, ORCID ID: 0000-0003-4438-5179

CRIME AND PUNISHMENT IN THE OTTOMAN EMPIRE ACCORDING TO KALEBEND
REGISTER NUMBER 39 (1830-1834)

ABSTRACT

Bookkeeping tradition in the Ottoman Empire, it goes back to the fifteenth century. The notebooks in the Divan-ı Hümâyûn catalog in the Ottoman archives are undoubtedly of great importance for researchers. One of these notebook series is Kalebend notebooks. Kalebend notebooks are the notebooks in which the records of the punishments given from the Divan-ı Hümayun are kept. These notebooks were initially kept in the XVIIth century and became widespread from the XVIIIth century. Criminals who were sentenced to punishments such as kalebend, exile, penal servitude, palankabend, and prangabend were recorded in these notebooks. Thanks to these notebooks, it is possible to reach the social stratum of the criminals and the crime-punishment information. It is possible to learn who the state officials in the region are and how they are sent from the center through these books. Ottoman Empire, while executing the punishments, he benefited from the customary and shar'i law system. Customary law was named as customary law when these rules reached a certain amount over time, from the will of the sultan. Customary law here means the law enacted by the state. Sharia law, on the other hand, takes its source from fiqh. When the Ottoman criminal law is mentioned, not only the shar'i and the custom, but the whole of these two structures are understood. The state has given special importance to the implementation of these two structures as a whole. In the texts of the regulation, it is stated that the kadıs should refer to the fiqh books for the shar'i cases and to the law books for the customary cases. Penalties in the Ottoman legal literature are divided into three parts as hadd, qısas and ta'zir. Kalebend, nefy (exile), which are included in the notebook we examined, monastic-bend and galley punishments are considered within the scope of ta'zir punishments. Ta'zir punishments appear as punishments whose implementation is left to the discretion of the administrators. If there were any deficiencies in the elements of the crimes in the group of had and qısas and the conditions of proof, these crimes were considered within the scope of ta'zir punishment. While the power of criminal jurisdiction is made by the Kadı, the application of the punishment belongs to the people of custom. During the trial of the offenders, these two jurisdictions were scrupulously respected. It is one of the characteristic features of the Ottoman criminal law that Tâ'zir crimes and punishments are not left to the authority of the Kadı, but are regulated as laws. It is stated that one of the purposes of preparing the laws is to save the people from the cruelty of the administrators. In case the punishments were shar'i, the ahl-i örf had to apply these punishments. The administrative section does not have any power of disposal regarding these penalties. However, if punishment is customary, then the discretion of the people of custom was used. The Ottoman Empire benefited from these laws in order to ensure the peace and security of the people in the geography it ruled. Those who do not comply with these laws are punished. The main purpose of the implementation of these penalties is to re-establish the public administration by ensuring that the persons who disturb the public order become safe. Since there is no specific penalty period for the criminal acts in the Kalebend notebooks, the penalties were terminated within the framework of the phrase Improvement-ı nefis. The state aimed to discipline criminals by keeping them under the control. The main purpose of this study is to determine the types of crime and punishment in the kalebend register number 39 kept between 1830-1834 and to evaluate the release process of the criminals

Keywords: Ottoman Empire, Crime, Penalty, Kalebend, Exile, Penal Servitude.

GİRİŞ

Osmanlı hukuku, şer'î ve örfî olmak üzere ikili bir yapıdan meydana gelmektedir. Şer'î hukukun, kaynağını Kur'an, icmâ, kıyas ve sünnet oluştururken, örfî hukuk ise hükümdar iradesine dayanan fakat şer'î kaidelere ters düşmeyen kurallar bütünüdür ifade etmektedir. Devlet, örfî ve şer'î hukuk hükümlerinin bir bütünlük içerisinde uygulanmasına özen göstermiştir.¹ Bu esasları, devlet adına hükümdarın atadığı kadı yerine getirmektedir. Kadılara gönderilen fermanlarda mağduriyetlerin yaşanmaması için şer'î ve örfî hukuka uyulması istenilmektedir.² Bu hukuk normları, dönemin şartlarına göre ek ilaveler yapılarak güncellenmiştir.

Kalebend defterleri, dönemin hukuk sisteminin işleyişini anlamak adına önemli bir kaynak türüdür. Bu defterler, yazıldığı dönemin sosyo-ekonomik, idari, askeri ve hukuki yapısı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Kalebend defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bab-ı Asafi Defter kataloğunda yer almaktadır. 980 numaralı katalogda 1680-1824 yılları arasındaki kayıttan oluşan 6 adet kalebend defteri bulunmaktadır. 989 numaralı katalogda ise 1722-1841 yılları arasında 44 adet kalebend defteri yer almaktadır.³ Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Kamil Kepeci çavuşbaşılık kalemine ait ise 677 ve 678 numaralı 2 adet defter

¹ Mehmet Akif Aydın, "Ceza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1993, Ek III, s. 478.

² Aydın, *agm*, s. 478.

³ Yusuf İhsan Genç, Mustafa Küçük, vd., *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 2010, s. 50.

bulunmaktadır. 677 numaralı defter Prof. Dr. Mehmet İpşirli tarafından⁴ 678 numaralı defter ise Prof. Dr. Neşe Erim tarafından⁵ yayınlanmıştır. Bu defterler, kronolojik sıra takip edilerek tutulmuştur.

Kalebendlik cezasında suçlular, kalelere hapsedilerek cezalarını çekmektedir. Gayrimüslim tebaadan olan hükümlülerin manastırlarda tutulanlarına manastırbend, kapalı mekânlarda tutulan suçlulara zindanbend adı verilmektedir.⁶

Bu ceza türü, tâ'zir cezası kapsamında değerlendirildiğinden cezanın uygulanması da devlet yöneticisinin keyfiyetine bırakılmıştır. Ta'zir hem şer'i hem de örfi yönüyle İslam hukukunda cezalandırma sistemi olarak tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir.⁷ Bu ceza, hapis cezası olarak değerlendirildiği gibi, memleketinden uzak bir kalede cezasının çekmesi sebebiyle de sürgün cezası olarak da tanımlanmaktadır.⁸ Bu cezalar ağır ceza kapsamına girmemekle birlikte, suçlulara verilen en ağır cezanın kürek cezası olduğu tespit edilmiştir. Kalebendlik ise sürgüne göre daha ağır bir ceza türüdür.⁹ Mahkûmların işlediği suçların karşılığında verilen cezalarda herhangi bir dini ayrıma gidilmediği gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada, Osmanlı arşivleri defter tasnifinde yer alan, 39 numaralı kalebend defteri (1830-1834) içerisinde geçen, suç ve ceza türleri ile birlikte suçluların tahliye ediliş süreci incelenmiştir. Defterde yer alan suç ve ceza çeşitleri, suçluların serbest bırakılması ve suçluların sürgün mahalleri hakkında bilgi verilecektir. Konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalardan da faydalanılacaktır.

1.39 Numaralı Kalebend Defterinin Tanıtımı

İncelediğimiz 39 numaralı Kalebend defteri, Hicri Evâ'il-i Zilhicce 1245 ile Evâsıt-ı Şa'bân 1249 (M. 1830-1834) yılları arasındaki işlenen suçlar ve bu suçlara verilen cezaları kapsamaktadır. Defter, toplam 80 sayfadan oluşmaktadır. Defterin birinci sayfası boş olup, ikinci sayfadan itibaren belge başlamaktadır. Ciltli ve ebru kapaklı olan defterin kapağında başlık hükmünde "Kalebend Defteri min evâ'il-i Zi'l-hicce sene 1245 - ilâ evâsıt-ı Şa'bân sene 1249." İbaresini yer almaktadır.

Defterde, bulunan belgelerin bir kısmının üzerinde şerhler yer almaktadır. Bu şerhlerde, suçluların ceza ve tahliye ediliş süreçleri ve suçluların isimleriyle birlikte kısa ifadeler yer almaktadır. Defterde aynı zamanda 2 hükmün üzerine terkin (iptal) çekilerek hükümler iptal edilmiştir. Tarihlerin yazımında kısaltmalar tercih edilmiştir. Ayların yazımında ise harflerden yararlanılmıştır. Belgelerde aylar, kodlamalarıyla birlikte verilmiştir. Belgelerin tamamı divani hatla yazılmıştır. Belgelerin bazı kısımlarında ise kırmızı mürekkep yazıları yer almaktadır. Belgelerin kenarlarında kalan boşluklar ise yanlamasına bir şekilde hükümlerle doldurulmuştur.

İncelediğimiz defterden yola çıkarak Osmanlı Devleti'nde işlenen suçlar ve suçların yoğunlaştığı mahaller, suçluların statüleri, hangi suçlara ağırlıklı olarak ne tür cezaların verildiği, af konusunda takip edilen yöntem hakkında çıkarımlar yapmak mümkündür.

1.1.Kalebend Defterinde Tespit Edilen Ceza Türleri

İncelediğimiz 39 numaralı kalebend defterinde tek tip ceza uygulaması söz konusu değildir. Kalebendlik cezasının yanı sıra, manastırbend, kürek ve sürgün gibi hapis türleri incelediğimiz defterde yer almaktadır. İşlenen suçlara yönelik belli bir mahkûmiyet süresi bulunmamaktadır. Suçlu, ceza almadan önce tenbih edilmektedir. Verilen ikrarlara uymayan suçlular hakkında hüküm verilmekteydi.¹⁰ Kadın mahkûmlara sadece sürgün cezası verilmiştir. Gayrimüslim tebaadan suçluların genellikle Aynaroz'da bulunan manastırlara sürgüne gönderildiği görülmektedir. İncelediğimiz kayıtlarda, devletin ceza verirken herhangi bir din ayrımına girmedikleri de gözlemlenmiştir.

Günümüz hukuk terminolojisinde işlediği suçtan dolayı hüküm giyen bir suçlunun ne zaman tahliye olacağı düzenlenen müddetnâme sayesinde öğrenilebilmektedir. İncelediğimiz defterde, suçlunun tahliyesinde bir standart olmadığını söyleyebiliriz. 39 numaralı kalebend defterinde suçlunun ne zaman tahliye olacağı belli

⁴ Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul 1982.

⁵ Neşe Erim, "Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, İstanbul 1984.

⁶ Ömer İşbilir, "Kalebend", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 5.

⁷ Özlem Poyraz, "Abdülmeccid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 43, 2020, s. 499.

⁸ Mustafa Avcı, "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri:Kalebendlik, Kürek ve Prangabendlik", *Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı*, 2002, s. 135.

⁹ Ahmet Aksın, Süha Oğuz Baytımur, "25 Numaralı Kalebend Defterinin Tanıtımı ve Kalebend Defterlerinin Osmanlı Sosyal Tarihi Bakımından Önemi", *XV. Türk Tarihi Kongresi Bildirileri* Eylül 2006, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2010. s. 797.

¹⁰ Cuma Doğan, *39 Numaralı Kalebend Defterinin Transkribi ve Değerlendirilmesi*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2019, s. 463.

39 NUMARALI KALEBEND DEFTERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NDE SUÇ VE CEZA

olmayıp, ıslah-ı nefis ilkesini yerine getirmesi istenilmektedir. Cezasını çeken suçluların ıslah olduğu anlaşılması durumunda af çerçevesinde serbest bırakılmaktadır.

1.2.Kalebendlik Cezası

Kalebendlik cezası, mahkûmun bulunduğu mahalden uzaklaştırılarak bir kale içerisine hapsedilmesi demektir. Hakkında kalebendlik cezası verilen suçlunun, tahliye olabilmesi için terbiye olması gerekmektedir. Bu durum kayıtlarda, “*Ulakoğlu Dimitri adlı gayrimüslimin Kütahya kalesine kalebend olarak gönderildiği ve ıslah-ı nefis eyleyinceye kadar cezasını çekmesi istenilmektedir.*” şeklinde ifade edilmektedir.¹¹ Kalebendlik, Kürek, nefy ve manastırbend gibi cezalar, ta'zir cezası grubunda değerlendirilmektedir.¹²

Tablo 1.1: Kalebendlik cezasının verildiği suç türleri ve hüküm numaraları

Sıra	Suç Türü	Hüküm Numarası
1	Kendi halinde olmamak	9/3, 51/4, 71/3
2	Hilaf-ı rıza hareket etmek	9/4, 32/2, 44/1, 91/5, 103/10
3	Harekât-ı na-seza	92/1

Defterde, kalebendlik cezasıyla ilgili 10 hüküm tespit edilmiştir. *Kendi halinde olmamak, hilaf-ı rıza hareket etmek ve harekât-ı nâ-sezâ* gibi ifadeler suç kalıplarını ifade etmektedir. Kalebend hükümleri içerisinde kamu görevlilerine verilen 3 ceza kaydıyla karşılaşmıştır. Memuriyeti kötüye kullanmak, kendi halinde olmamak ve hilaf-ı rıza harekette bulunan kamu görevlilerine de kalebendlik cezalarının verildiği tespit edilmiştir.

Gayrimüslim tebaadan olanlara da kalebendlik cezasının verildiğini görmekteyiz. Gayrimüslim bir şahsın işlediği suç fiilinden dolayı kürek cezası verilmiş olup, ıslah-ı nefis olması üzerine cezası kalebendliğe çevrilmiştir. Kalebendlik cezasıyla ilgili sadece 1 kayıt reaya sınıfına aittir.

2.Nefy (Sürgün) Cezası

Kalebend defterlerinde yer alan ceza türlerinden bir diğeri de sürgün cezasıdır. Sürgün, suçlunun bir mahalden başka bir mahale gönderilerek pasif duruma getirilmesi demektir. İncelediğimiz kayıtlar içerisinde en çok karşılaşılan ceza türünü sürgün cezası oluşturmaktadır. Bu ceza türüne, ilk olarak Yavuz Sultan Selim devri kanunnamelerinde rastlanılmaktadır.¹³ Sürgün cezaları, hafif bir ceza türü olması sebebiyle Osmanlı Devletinin en çok tercih ettiği ceza yöntemleri arasındadır. İncelediğimiz kayıtlarda, sürgün cezası, “*nefy u iclâ ve nefy u tağrib*” şeklinde ifade edilmektedir.

Hakkında sürgün cezası verilen suçlu kendi başına bırakılmayıp, gideceği yere çavuş nezaretinde götürülmektedir. Hükümlünün gideceği mahallin görevlisine yazı yazılarak ikâmetinin sağlanması istenilmektedir. Uygulanan sürgün cezalarında belli bir mahkûmiyet süresi bulunmamaktadır. İslah-ı nefis ibaresi çerçevesinde suçluların tahliye edildiği görülmektedir. Sürgün cezası alan suçluların tahliye ediliş süreci kayıtlarda “*gûş-i hûşlarına gereği gibi ifâde ve telkîn ederek tahliye-i sebillerine mübâderet eylemen bâbında ya da afv u utlak*” şeklinde geçmektedir.¹⁴

¹¹ BOA, A.DVN.KLB.d., No: 39/92-1

¹² Ahmet Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlili”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 1, İstanbul 1999, s. 10.

¹³ Süha Oğuz Baytimur, “Osmanlı Devleti’nde Kalebend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları ile Mahkûmların Serbest Bırakılmaları (1879-1839)”, *Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C.I, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 833.

¹⁴ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.4-4

Hüküm numaraları, tabloda geniş yer kapladığından, sadece hüküm sayıları tercih edilmiştir.

Tablo 1.2: Nefy cezasının verildiği suç türleri ve hüküm sayıları

Sıra	Suç Türü	Hüküm Sayısı
1	Hilaf-ı rıza hareket etmek	208
2	Kendi halinde olmamak	112
3	Devlet görevini yerine getirmemek	3
4	Uygunsuz hareket etmek	11
5	Tedavülden kalkan altının ticaretini yapmak	1
6	Cünha	41
7	Kereste kesilmesine engel olmak	1
8	İslamla şereflenen cariyeği satmak	1
9	Ayinlerine mugayir hareket etmek	15
10	Eşkiyalık	2
11	Kavgaya dahil olmak	1
12	Kerestenin çalışmasına engel olmak	1
13	Fitne ve fesada karışmak	2
14	Fahiş fiyatla peynir satmak	1
15	Ahaliye zulm etmek	5
16	Ekmeğin fiyat ayarıyla oynamak	1
17	Yıllık miktarından fazla vergi temin etmek	1
18	Cinayet	1
19	Afyon ticareti	4

Nefy cezasına sebep olan suçlar arasında en çok karşılaştığımız suç türleri, “hilaf-ı rıza hareket etmek ve kendi halinde olmamaktır.” Kamu görevlilerinin hilaf-ı rıza hareket adlı suç türüne bulaştığı 23 hüküm tespit edilmiştir. Uygunsuz hareket suçuna karışan kamu görevlisi sayısı 3 iken, kendi halinde olmamak suçuna bulaşan kamu görevlisi sayısı 1 olarak tespit edilmiştir. Ahaliye zulm eden kamu görevlisi sayısı ise 9 olarak kayıtlara geçmiştir. Ahaliden yıllık miktarından fazla vergi alan kamu görevlisi de sürgün cezasına çarptırılmıştır. Eşkiyalık faaliyetlerine katılan 2 kamu görevlisi görevinden uzaklaştırılarak sürgüne gönderilmiştir. Gayrimüslim metropolitlerden kendi reaya grubuna zulmedenler de görevden el çektirilerek sürgüne gönderildiği tespit edilmiştir.

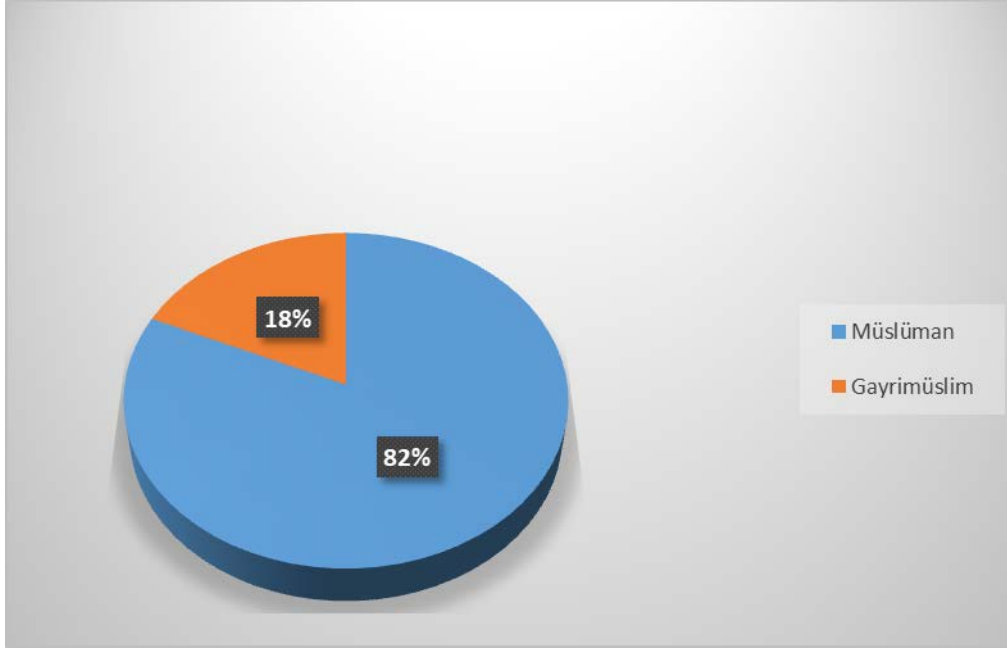
Tabloda en dikkat çeken suç türlerinden birisi cinayet vakasıdır. Bir kamu görevlisinin karıştığı suça karşılık sürgün cezası verilmiştir. Olay Balkanlarda Filibe bölgesinde geçmekte olup, suça karışan kamu görevlisi Edirne müderrisi Filibeli İzzet Bey ailesiyle birlikte Tırnova’ya sürgüne gönderilmiştir. Suça karışan kişiye yönelik verilen bir diğer ceza ise Filibe’ye bir daha ayak basmama cezasıdır.¹⁵ İncelediğimiz defterde, adam öldürme vakasının kasten mi ya da kazaen mi olduğu hususunda bir bilgi bulunmamaktadır.

Tabloda dikkat çeken bir başka suç ise, İslam ile müşerref olan bir cariye kadının satılması olayıdır. Rum milletine mensup olan bu kadın esir, Takovi adlı bir gayrimüslim tarafından satılmıştır. Suça karışan gayrimüslim şahıs Bursa’ya sürgüne gönderilmiştir.¹⁶

Ayinlerine mugayir hareket etmek suç grubunu ise gayrimüslimler oluşturmaktadır. Bu suç türüne bazı hükümlerde sürgün cezası verilirken, bazen de manastırbend ceza tercih edildiği tespit edilmiştir.

¹⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.70/2

¹⁶ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.10/1

Grafik 1.3: Sürgün cezası alan suçluların dini dağılımları

3.Manastırbend Cezası

Osmanlı Devleti'nde manastırbend cezası, sadece gayrimüslimlere uygulanan bir ceza türüdür. Özellikle gayrimüslimler içerisinde huzursuzluğa sebep olan bireyler manastırbend cezasına çarptırılmışlardır. Bu ceza, gayrimüslimlere patrikleri aracılığıyla uygulanmaktadır. Manastırbend cezaları bir nev'i sürgün cezası olarak karşımıza çıkmaktadır. Manastır patriği tarafından Divân-ı Hümâyûna yazılan arzuhal ile şahsın işlediği suç fiili belirtilerek merkeze şikâyet edilmektedir. Bu durum belgelerde “*İstanbul ve tevâbi'i Rum patrik Dersa'âdetimden mukîm cemâ'at metropolidanı Rikâb-ı Hümâyûnuma bir kıt'a takdim eylediği memhûr arzuhâlleriyile*” şeklinde ifade edilmektedir. Divandan çıkan kararlar birlikte suçlu sürgün mahalline gönderilmekteydi.

Tablo 1.4: Manastırbend cezasının uygulandığı ceza mahalleri

Sıra	Sürgün Yerleri
1	Gemlik/Kızlar Manastırı
2	Trabzon/Sümela Manastırı
3	Aynaroz/İviron Manastırı
4	Aynaroz/Lavra Manastırı
5	Ergani/Par Çermiyas Manastırı?
6	Aynaroz/Vatopedi Manastırı
7	Sivas/Surp Nişan Manastırı
8	Aynaroz/Vedit Tora Manastırı?

Manastırbend cezasına sebep olan suç türleri “*kendi halinde olmamak, ayinlerine mugayir hareket etmek ve hilaf-ı rıza harekette bulunmak*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Manastırbend cezasıyla ilgili 28 kayıttan 27'sini Rum suçlular oluştururken, 1 kayıt Ermenilere aittir. Manastırbend cezası alanlardan 1 kayıttın ise Efkelitya adlı kadın suçluya ait olduğu tespit edilmiştir. Suç kayıtlarının 21'i gayrimüslim din adamlarına, 7 kayıt ise reaya sınıfına aittir.

Manastırbend cezası için genellikle Aynaroz'da bulunan manastırlar tercih edilmiştir. Aynaroz, özellikle kendisini dünyadan soyutlamak isteyen din adamlarının da uğrak noktası haline gelmiştir.¹⁷ Aynaroz'a gönderilen suçluların büyük bölümü Lavra, Vatopedi ve İviron manastırlarına gönderilmiştir. Tarihsel öneminden olsa gerek Lavra manastırı Rumlar için de önemli bir din merkezidir. İstisnai olarak 1 kadın suçlu, Gemlik'te bulunan kızlar manastırına gönderilmiştir.

Bu cezaya çarptırılan Rum suçlu sayısı bir hayli fazladır. XIX.yüzyılda Balkanlar'da vuku bulan bunalımlar Osmanlı Devleti'ni derinden sarsmıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşından sonra ise Edirne antlaşmasıyla Yunanistan bağımsızlığını ilan ederken, 1832 İstanbul antlaşmasıyla da Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın bağımsızlığını yabancı devletlerin baskısıyla tanımak zorunda kalmıştı. Çalışmamızın yıl aralığı, bu döneme tekabül ettiğinden, bağımsızlık hareketlerinin gayrimüslimler üzerinde olumsuz bir etki yarattığı düşünülebilir. Bu suç kayıtları doğrudan meydana gelen ayaklanmalarla ilgili değilse de dolaylı olarak etkilenmiş izlenimini de vermektedir.¹⁸

4.Kürek Cezası

Kürek cezası, Osmanlı donanmasının kürekçi ihtiyacını karşılamak üzere verilen bir ceza türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Örfi bir ceza türü olarak değerlendirilmektedir.¹⁹ Bu ceza ile ilgili ilk vesika, 1550 tarihli. Belgede, Ruha kalesinde hapsedilen suçluların İstanbul'a gönderilmeleri istenilmektedir.²⁰ İşlediği bir suç fiilinden dolayı kürek cezası alan bir suçlunun cezası yine hükümdar tarafından hafifletilebilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde tersanelerin kürekçi temin işini tersane emini yürütmekteydi. İhtiyaç anında vilayetlerden toplanan kürekçiler büyük önem arz etmekteydi. Bu eminlik görevi zaman içinde lağvedilerek yerine Bahriye nezareti teşkil edilmiştir.²¹ Kürek cezası, tamamlayıcı bir ceza fonksiyonunun yanında donanmanın ihtiyacıyla da doğrudan orantılıdır.²²

Arşiv vesikalarında, bu ceza türü, "vaz'-ı kürek" olarak adlandırılmaktadır. 1850-1855 tarihli 624 ve 628 numaralı ayniyat defterlerinin kapağında da vaz'-ı kürek ifadesi yer almaktadır.²³

İncelediğimiz defterde, kürek cezasıyla ilgili 6 hüküm tespit edilmiştir. Hükümlerin 4'ü Ermeni, 2'si ise Rum reayasına aittir. Suçlulardan 2 tanesine tersane-i amirede kürek çekme cezası verilmiştir. Bu durum belgede "Artin oğlu kara Agob Kehya Bağdasar nâm zimmîler hilâf-ı rızâ harekâta ibtidâr eylediklerine li-ecli't-te'dîb mübâşir ma'rîfetiyle Der-sa'âdetime ihzâr ile Tersâne-i Âmireme küreğe vaz' olunmaları" şeklinde ifade edilmektedir. Kürek cezasına çarptırılanların tamamı gayrimüslim reyadır. 1 suçlunun cezası ıslah-ı nefis olmasından dolayı hafifletilerek kalebendlik cezasına çevrilmiştir.

Tablo 1.5: Kürek cezasının verildiği suç türleri ve hüküm numaraları

Sıra	Suç Türü	Hüküm Numarası
1	Ayinlerine mugayir hareket etmek	46/2, 66/7
2	Hilaf-ı rıza hareket etmek	92/1, 103/3, 104/5
3	Kendi halinde olmamak	138/5

5.Kadın Suçluların İşledikleri Suç Türleri ve Aldıkları Cezalar

İncelediğimiz defterde, Osmanlı Devleti'nde kadınların sosyal hayatın dışına çıkarak suça bulaştıkları da tespit edilmiştir. Tespit edilen suç türleri elfaz-ı şetm (ağıza alınmayacak sözler), hilaf-ı rıza hareket ve yalancı şahitlik etmek gibi suçlardan dolayı kadınların mahkûmiyetine karar verildiği gözlemlenmiştir. Kadın suçluların büyük bölümünü Müslümanlar oluştururken, iki suçlu Rum reayasına aittir. Bir Rum kadın suçlu ise manastırbend cezasına çarptırılmıştır.

5.1 Yalancılık, Yalan Söyleme (Tezvirât)

Yalan söyleme ve yalancılık ifadeleri toplumun hoş karşılamadığı ve insanın onurunu ve değerini zedeleyen davranışlardır. Bu suç türü, hukuki yönden mahkemeyi yanıltmaya yönelik bir hareket sayıldığından

¹⁷ Semavi Eyice, "Aynaroz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.4, s. 267.

¹⁸ Volkan Çeribaş, "Kalebend Defterlerinde Geçen Suç ve Ceza Türleri: 33 Numaralı Kalebend Defteri örneği", *History Studies Dergisi*, C. 10, S. 9, Yıl 2018, s. 98.

¹⁹ Mehmet İpşirli, "Kürek Cezası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. ek/2 s. 112.

²⁰ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006, s. 84.

²¹ İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.40, s. 516.

²² Feridun Emecen, "Şehzade Divanında Suç ve Ceza", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Mehmet Akif Aydın'a Armağan)* C. 21, 2015, s. 42.

²³ İpşirli, *agm*, s. 114.

39 NUMARALI KALEBEND DEFTERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NDE SUÇ VE CEZA

suç sayılmıştır. Osmanlı Devleti, şahitlik kurumunda şahitlerin her zaman dürüst, yalancı olmayan kişilerden seçilmesi elzemdir. Osmanlı mahkemeleri, şahidin ifadelerinin yalan olduğunu tespit etmesi halinde şahitliklerini düşürerek ta'zir cezası kapsamında yargılamaktaydı.²⁴ İncelediğimiz kayıtlarda bu suça karışan bir kadın suçlu tespit edilmiş olup, ta'zir cezası kapsamında hüküm giymiştir. Suça karışan kişi, Türkmenzade Mehmet'in kızı Fatma adlı kadındır. Suçlu, babasından kalan eşyalar hakkında hak iddia ederek yalan beyanda bulunmuş olup, mahkeme kendisini terâfu'ya (duruşmaya çağırma) çağırılmış ve yalan söylediği sabit bulunarak Bursa'ya sürgüne gönderilmiştir.²⁵

5.2 Elfâz-ı Şetm (Ağıza Alınmayacak Sözler)

Osmanlı Devleti'nde ahalinin asayiş ve güvenliğini sağlamak, toplumsal düzeni tesis etmek devletin temel görevleri arasındadır. Halkın huzurunu bozan davranışlar ivedi bir şekilde cezalandırılmıştır. Kamu düzenini bozan şahısların, ahali tarafından mahzarlar yazılarak merkeze şikâyet edildiği görülmektedir.

Bu suça karışan bir kadın suçlu tespit edilmiştir. İstanbul Muhyiddin mahallesi sakinlerinden Azize adlı kadın, ahaliye ağıza alınmayacak sözler sarf etmiş, ahalinin şikâyeti üzerine kadın suçlu, Bursa'ya sürgüne gönderilmiştir.²⁶

5.3 Hilaf-ı Rıza Hareket Etmek

Bu suç türü, kanuna aykırı hareket veya şeri'ata muhalif hareket etmek şeklinde tanımlanmaktadır. Bu suç fiilini işleyenler sürgün cezası ile cezalandırılmışlardır. Bu suç türü, incelediğimiz belgelerde, hilaf-ı rıza hareket ve hilaf-ı şeri'at-ı garra şeklinde de yer almaktadır. Tespit edilen hükümler içerisinde kadın suçluların en çok başvurduğu suç türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örnek verecek olursak, İstanbul Un Kapanı sakinlerinden Arapoğlu Hüseyin'in zevceleri Penbe ve Hatice adlı kadınlar, hilaf-ı şeri'at-ı garra hareketlerinden dolayı Limni'ye sürgüne gönderilmişler, hallerinin perişanlıklarından dolayı arzuhal yazarak tahliyelerini talep etmişlerdir. Yaklaşık bir yıl süren sürgünlerinden sonra tahliyelerine karar verilmiştir.²⁷

Bu suça karışanlar, bazı durumlarda toplu bir şekilde sürgüne gönderilebilmekteydi. Üsküdar Bağlar mahallesinden Hatice, Kaptan Paşa mahallesinden Ayşe, Mir Ahur mahallesinden Zeynep, Paşmakçı çayırından Fatma ve Burgulu mescitten Halime adlı kadın şahıslar, hilaf-ı rıza harekette bulunarak Bursa'ya toplu bir şekilde sürgüne gönderilmiştir. Bu kadın suçlular, bir yıl sürgünde kaldıktan sonra mahzar yazarak, eyyam-ı mübarek (mübarek günler) hatırına tahliye edilmişlerdir.

Tablo 1.6: Kadın suçluların isimleri, sürgün yerleri ve hüküm numaraları

Sıra	İsim	Sürgün Yerleri	Hüküm Numarası
1	Efkelitya	Gemlik	4/5
2	Penbe, Hatice	Limni	19/4
3	Fatma	Bursa	21/3
4	Kolbaşı Fıstık, Azize	Bursa	23/3
5	Zeynep	Tekfurdağı	26/2
6	Fatma, Ayşe	Bursa	27/1
7	Leyla	Bursa	36/6
8	Berfe, Fatma	Tekfurdağı	41/2
9	Ayşe	Gelibolu	49/7
10	Azize, Naşide	Bursa	58/2
11	Ayşe	Bursa	75/7
12	Zeliha	Bursa	79/1
13	Hatice, Ayşe, Zeynep, Fatma,	Bursa	88/2

²⁴ Yılmaz Yurtseven, "İslam-Osmanlı Muhakeme Hukukunda Şahitlik Müessesesi", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, S. 2, 2018, s. 131.

²⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.21-3

²⁶ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.88-2

²⁷ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.19-4

	Halime		
14	Azize	Bursa	88/2
15	Bursalı Kadın	Edirne	94/2
16	Ekpıra	Büyükada	120/3
17	Serpohi	Ankara	129/6

Tespit edilen 14 hüküm içerisinde kadın suçlu sayısı 27'dir. İşlenen suçların tamamına yakını İstanbul'da gerçekleşirken sadece bir suç Ergiri kazasında işlenmiştir. Sürgün yerleri; Limni, Bursa, Tekfurdağı, Bursa ve Edirne'dir. Sürgün yerleri içerisinde en çok tercih edilen yer Bursa olmuştur. Limni adası dışındaki sürgün yerlerinin İstanbul'a yakınlığı dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti'nin, kadın suçluları çok uzak mahallere sürgüne göndermemeyi tercih ettiği tespit edilmiştir.

6.Suçluların Tahliye Edilmesi

Osmanlı Devleti'nin suçlulara ceza vermesindeki amaç, onları ıslah ederek topluma yeniden kazandırmaktır. Suça karışan kişinin ceza süresi belli olmamakla birlikte, ıslah olduğu anlaşıldığı takdirde suçlu serbest bırakılmaktaydı. Devletin uygulamış olduğu bu ıslah politikası, bir nevi suç önleyici bir etkiye sahip olması bakımından önemlidir. Yargılamalarda kişinin aldığı ceza, suç türüne göre farklılık arz etmekteydi. Sürgün cezaları, devletin en çok başvurduğu ceza türünü oluşturmaktadır. Tahliyesini talep eden suçlu, merkeze durumunu bildiren bir arzuhal yazarak serbest kalmak istemekteydi. Divana ulaşan bu arzuhaller incelendikten sonra taşraya ilamlar gönderilerek suçluların tahliyesine karar verilmektedir.

İncelediğimiz kayıtlarda, suçlunun serbest bırakılması bazı şartlara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Hüküm giyenler, dini günlerin hatırına serbest bırakılabilmekteydi. Suçlular, tahliye olabilmek için divana dilekçe göndermek zorundaydı. Arzuhal sayılarının, dini gün ve gecelerde bir hayli arttığı gözlemlenmektedir. Suçlular bu özel dini günlerin hatırına serbest bırakılmayı talep etmekteydi. Bu durum belgelerde "*şurada ve burada sefil ve sergerdân iyâl u evlâdı dahi memleketinde bî-kes ve perişân olarak ol vechile şâyeste-i inâyet ve merhamet olduklarına binâen eyyâm-ı mübârekeye hürmeten merkûmun afv u utlâklarına müsâ'ade-i âliyyem erzân kılınması*" şeklinde ifade edilmektedir.²⁸

Devletin suçluyu serbest bırakma metotlarından ikincisi, suçlunun şartlı tahliyesidir. Devlet suçlunun tahliyesi sırasında suçluya belli şartlar sunarak serbest bırakılmaktaydı. Bu durum, bir gayrimüslim suç kaydında, "*Rum milletinden ve Tekfurdağı mütemekkinlerinden Köse Mihal nâm zimmî ahâli-i memleketi ızrâr ve ifsâda ibtidâr eylediği İstanbul ve tevâbi'i rum patrik tarafından bâ-arzuhâl inhâ olduğuna mebni mukaddemce sâdir olan emr-i şerîfîm mücebince Niğde'ye nefy u iclâ olunmuş ise de mesfûrun fimâba'd Tekfurdağına ayak basmamak şartıyla afv u utlâkı husûsu*" şeklinde yer almaktadır.²⁹ Başka bir kayıttta ise, suçlunun, aynı suçu bir daha işlememesi ve kendi haliyle meşgul olması karşılığında tahliyesine karar verilmiştir. Bu durum belgede "*Kastamonu ahâlisinden kuşgöz oğlu Eyüp ve İbrahim nâm kimesneler cünha-i vak'a'larına mebni fimâba'd hilâf-ı rızâ hareketinde bulunmamak ve kendi işleriyle meşgul olmak şartıyla merhameten afv u utlâkı*" şeklinde ifade edilmektedir.³⁰

Suçlunun serbest bırakılması yöntemlerinden bir diğeri, ailelerinin kötü durumu göz önünde bulundurularak suçlunun serbest bırakılmasıdır. İncelediğimiz kayıtlarda ceza alanların büyük çoğunluğunu reaya sınıfı oluşturmaktadır. Bu tahliye sürecinde ceza alan şahısların ailelerinin ve yakınlarının yaşadıkları olumsuz tablo dikkat çekmektedir. Bu olumsuz durum karşısında, suçlunun yakınları durumlarını anlatan bir arzuhal yazarak, suçlunun tahliye edilmesini talep etmekteydi. Devlet, suçlu yakınlarının yaşadığı bu kötü durumu, suçluyu serbest bırakarak bir nebze de olsa gidermektedir. Suçluların, ailelerin yaşadığı olumsuzluklara binaen serbest bırakılması, gayrimüslimler içinde uygulanmıştır. Bu durum, bir Rum suç kaydında "*Çırpan kazâsı mütemekkinlerinden Rum milletinden Petyo nâm rahip hilâf-ı rızâ hareketinden dolayı emr-i şerîfîmle Aynaroz ceziresinde kâin Vatopedi manastırına nefy u iclâ olduğundan mersûmun iyâl u evlâdı bî-kes olup utlâkı husûsu*" şeklinde ifade edilmektedir.

Suçlular af dileme, ihtiyarlık ve hastalık durumlarında da tahliye edilmekteydi Suçlunun bu durumu, bazen kendisi tarafından bazen de merkeze yakınları tarafından arzuhal yazılarak bildirilmekteydi. Divandan çıkan karar neticesinde suçlu serbest bırakılmaktaydı. Bu tahliye süreci belgelerde "*Balikesir kazâsı sakinlerinden Hacı Ali molla oğlu Hacı Hafız hilâf-ı rızâ hareketinden dolayı emr-i şerîfîmle li-ecli't-te'dib Kütahya'ya nefy u*

²⁸ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.1-1

²⁹ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.73-1

³⁰ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 39, s. 39/s.150-3

39 NUMARALI KALEBEND DEFTERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NDE SUÇ VE CEZA

icla olunmuş ise de merkûm menfâsında hasta ve esir-firâş (yataklı hasta) olduğundan afv u ıtlâkı husûsu” şeklinde belirtilmektedir.

SONUÇ

Kalebend defterleri, hukuk tarihimiz açısından suç-ceza ilişkisinin tespiti bakımından önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. İncelemiş olduğumuz bu çalışmada, 39 numaralı kalebend defterlerinde (1830-1834) yer alan suç ve ceza türleri ile suçluların serbest bırakılması süreci aktarılmaya çalışılmıştır. Defterde, kalebend, sürgün, manastırbend ve kürek cezalarına yer verilmiştir. İncelediğimiz hükümler içerisinde en ağır ceza olarak kürek cezası tespit edilmiştir.

Tespiti yapılan hükümler içerisinde sınıfsal ve dinsel bir ayrıma gidilmediği gözlemlenmiştir. En çok karşılaştığımız suç türü hilaf-ı rıza hareket iken, ceza türünü ise nefy (sürgün) oluşturmaktadır. Bir nev'i sürgün cezası olan manastırbend cezasının sadece gayrimüslimlere özgü olduğu ve zımmi suçluların genellikle Aynaroz'da bulunan manastırlara sürgüne gönderildiği tespit edilmiştir. Suç unsurunun büyüklüğüne göre cezalarda farklılık göstermektedir. Sürgün cezaları için genellikle Anadolu vilayetleri tercih edilirken, daha ağır cezalar için adalar tercih edilmiştir. Adalar bölgesi içerisinde suçlular, ceza mahalli olarak en çok Limni, Bozcaada ve Midilli adalarına gönderilmiştir.

Suç işleyenler arasında en büyük payı reaya sınıfı oluşturmaktadır. Suça karışan devlet yöneticileri ise görevden el çektiler, uzak mahallere sürgüne gönderildiği tespit edilmiştir. İşlediği suç fiilinden dolayı mahkûm olanlar; pişmanlık, mübarek günler, hastalık, ailelerinin perişanlıkları gibi sebepleri bahane göstererek tahliyelerini talep ettikleri, merkezin bu istekleri ise geri çevirmediği tespit edilmiştir. Suçlu, durumunu bildirir dilekçesini taşrada bulunan görevli aracılığıyla divana ulaştırmaktadır. Suç işleyen kişilerin ıslah olduğu anlaşıldığı takdirde direkt olarak tahliyesine karar verilmiştir. Suçluların ceza sürelerinde bazı durumlarda indirime gidildiği ve toplu bir şekilde affedilerek serbest bırakıldığı da görülmektedir.

Suç işleyenler arasında kadın suçluların olması da dikkat çekmektedir. Yalancılık, ağza alınmayacak sözler sarf eden ve toplumun huzurunu bozan kadınların cezalandırıldığı görülmektedir. Tespiti yapılan cezalar içerisinde en hafif ceza olan sürgün cezası, kadınlara da uygulanmıştır. Kadın suçlular için merkeze yakın bir yer olan Bursa vilayeti tercih edilmiştir.

Osmanlı Devleti, kendi bünyesinde bulunan esnafı sürekli denetim mekanizması altında tutmuş olup, yöneticiler tarafından sürekli fiyat kontrolü yapılmaktaydı. Ürünlerin fahiş fiyatla satılması merkez tarafından engellenmekteydi. İncelediğimiz hükümlerde, kendi işiyle meşgul olmayan, tavan fiyatla peynir satan ve ekmeğin gram ayarıyla oynayan esnafa devletin cezalarla önlem aldığı görülmektedir.

İncelediğimiz hükümler, Osmanlı Devleti'nin adli sisteminin nasıl çalıştığı hakkında bizlere ipucu vermektedir. Halkın kendi başına bırakılmayarak davranışlarından sorumlu olduğu, tespit edilen hükümler sayesinde görülebilmektedir. Bu defterler aynı zamanda, merkez-taşra ilişki mekanizmasının işlerliğini göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Osmanlı Arşivi Bab-ı Asaflı Divan-ı Hümayun Sicilleri Kalebend Defterleri*, A.DVNS.KLB.d., nr. 39

Telif ve Tetkik Eserler

AKSİN, Ahmet, Süha Oğuz BAYTİRMUR, “25 Numaralı Kalebend Defterinin Tanıtımı ve Kalebend Defterlerinin Osmanlı Sosyal Tarihi Bakımından Önemi,” *XV.Türk Tarihi Kongresi Bildirileri* Eylül 2006, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2010. ss. 793-812.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'i Tahlili,” *İslam Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 1, İstanbul 1999, ss. 1-16.

AVCI, Mustafa, “Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebendlik, Kürek ve Prangabendlik,” *Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı*, 2002, ss. 128-147.

AYDIN, Mehmet Akif, “Ceza,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, Ek III İstanbul 1993, ss. 478-482.

BAYTİMUR, Süha Oğuz, “Osmanlı Devleti’nde Kalebend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları ile Mahkûmların Serbest Bırakılmaları (1879-1839),” *Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. I, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, ss. 831-852.

BOSTAN, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006.

BOSTAN, İdris “Tersâne-i Âmire,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, ss. 513-516.

ÇERİBAŞ, Volkan, “Kalebend Defterlerinde Geçen Suç ve Ceza Türleri: 33 Numaralı Kalebend Defteri Örneği,” *History Studies Dergisi*, C. 10, S. 9, Yıl 2018, ss. 86-102.

DOĞAN, Cuma, *39 Numaralı Kalebend Defterinin Transkribi ve Değerlendirilmesi*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2019.

EMECEN, Feridun, “Şehzade Divanında Suç ve Ceza,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Mehmet Akif Aydın’a Armağan)* C. 21, 2015, ss. 39-76.

ERİM, Neşe, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme,” *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, İstanbul 1984. ss. 79-88.

EYİCE, Semavi, “Aynaroz,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, ss. 267-269.

GENÇ, Yusuf İhsan, KÜÇÜK, Mustafa, GÜNDOĞDU, Raşit, SATAR, Sinan, KARACA, İbrahim, YILDIRIM, H. Osman, YILMAZ, Nazım, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 2010.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Kürek Cezası,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. ek/2, ss. 112-114.

İŞBİLİR, Ömer, “Kalebend,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, İstanbul 2016, ss. 5-7.

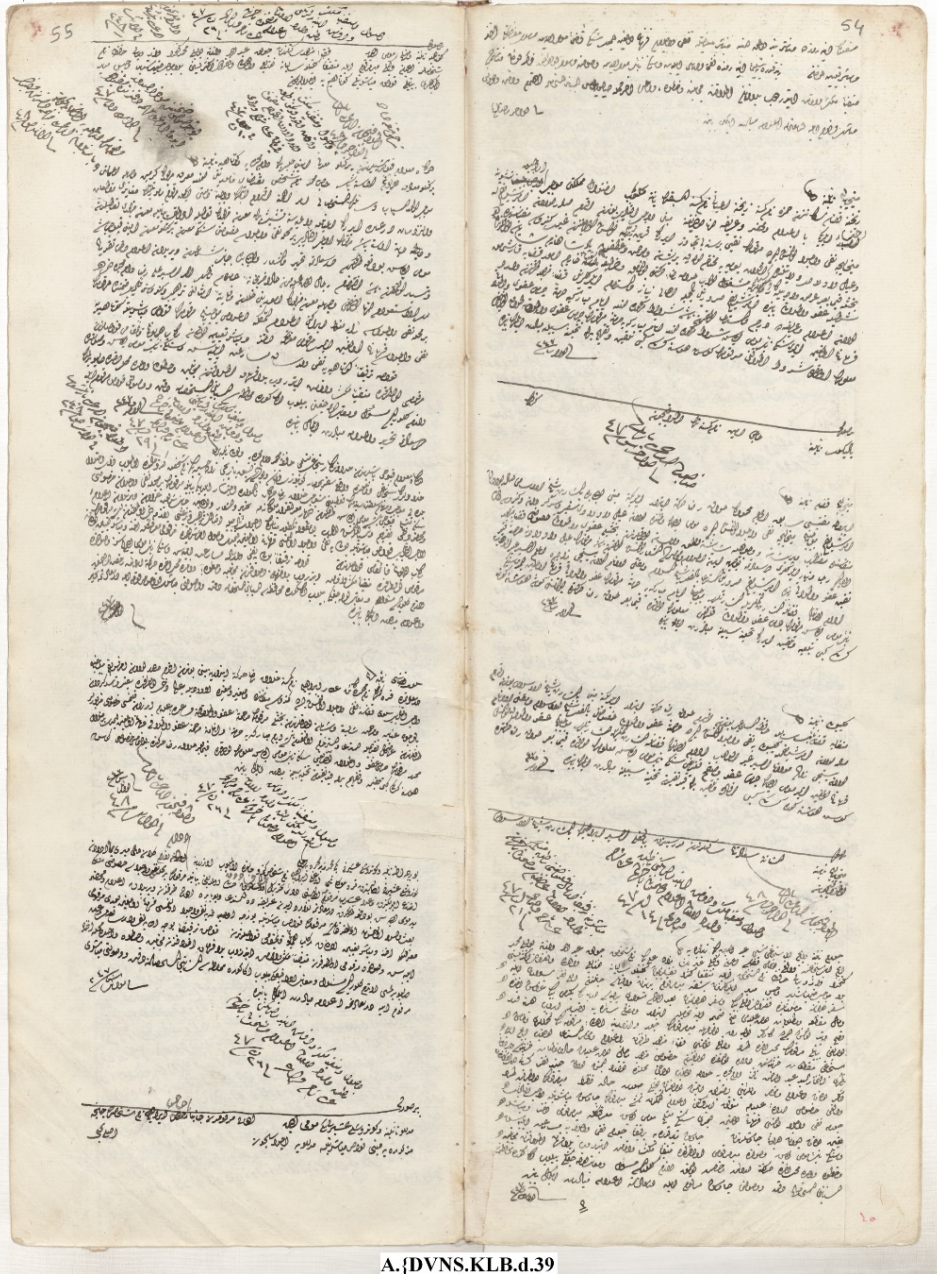
POYRAZ, Özlem, “Abdülmeccid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme,” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 43. 2020, ss. 497-518.

YURTSEVEN, Yılmaz, “İslam-Osmanlı Muhakeme Hukukunda Şahitlik Müessesesi,” *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, S. 2, 2018, ss. 85-140

EKLER

EK-1 Kalebend Defteri 39/54-55

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

A.İDVNS.KLB.d.39